

Igor Lukšič
LIBERALIZEM VERSUS KORPORATIVIZEM
Znanstveno in publicistično središče,
Ljubljana 1994

Z Lukšičevo knjigo smo dobili prvo sistematično delo o (neo)korporativizmu. Neokorporativizem se nanaša na sodelovanje velikih organiziranih interesnih skupin v procesu odločanja in izvajanja politik (zlasti ali pa kar izključno socialnih in ekonomskih politik). Eden od zelo pomembnih in običajnih (ne pa edinih) tovrstnih aranžmajev je tripartitno dogovarjanje med državo ter predstavniki delodajalcev in delojemalcev (sindikatom).

Avtor je obdelal celo plejado teoretikov in teoretskih prijemov, zlasti pluralistično in neopluralistično šolo - v tem smislu bi bil bolj ustrezen naslov Pluralizem versus korporativizem - in rezultate svojih analiz strnjeno prikazal v zelo ambiciozno zastavljeni knjigi. Znanja in poguma avtorju prav gotovo ne gre odrekati. Vendar pa je tudi res - vsaj moje mnenje je tako - da je temeljno sporočilo knjige nekako "izmuzljivo", da se avtor na mestih, kjer je potrebna razlaga, zateka k metaforam in retoriki ter zaostrojuje svoja stališča tudi tam, kjer nima podlage oz. pokritja v opravljenih analizah. Moja recenzija bo zaradi tega izhodišča precej polemična, s tem pa tudi že vnaprej opravičujem precej ekstenzivno nizanje citatov iz knjige. Drugače namreč ne gre - če se nočeš že takoj na začetku izpostaviti očitku selektivnosti in subjektivne interpretacije.

1.

Obravnaval bom zlasti dve vprašanji, kakšen je v Lukšičevi perspektivi odnos med korporativizmom v njegovi tradicionalni ali bolj sodobni avtoritarni obliki na eni strani in neokorporativizmom oz. demokratičnim ali liberalnim korporativizmom na drugi strani ter kako ocenjuje odnos (ne)kompatibilnosti med liberalno demokracijo in sodobnim (neo)korporativizmom. Ti dve vprašanji sta seveda med seboj tesno povezani. Če se postavimo na gledišče, da med starim in novim korporativizmom ni bistvenih razlik, potem bomo seveda ugotovili, da vidimo v tem fenomenu tujek ali ogrožujočo prvino v pluralističnem konceptu liberalno-demokratične ureditve. Če pa sprejmemo ugotovitev, da gre v tem pogledu za pomembne in bistvene razlike, bomo lažje uvideli združljivost obeh konceptov.

Lukšič se pri odgovoru na prvo vprašanje nagiba k tezi, da je cela zgodba o korporativizmu z raznimi pridevki in modifikacijami (liberalen, družbeni ipd.) v bistvu le ponavljanje variacij na isto temo. Takole pravi: "Zakaj liberalni korporativizem, neokorporativizem, družbeni korporativizem, zakaj korporativizem sploh? Odgovor je enostaven: zato, ker gre za korporativizem. In ker gre za korporativizem, je tudi jasno, da se ti na novo komponirani pojmi v jedru nič ne razlikujejo od pojma korporativizma, ki so ga prakticirali fašizem, katolicizem ali srednji vek. Razlike nastajajo s premiki ravni, ki jih bomo ilustrirali skozi govor različnih avtorjev; prvenstvena naloga naše usmeritve pa je, da pokažemo identiteto teh razlik v pojmu korporativizma" (str. 15). Avtor to svojo tezo podkrepi s tem, ko pravi, da je ta pojem vezan na metaforo telesa - v nasprotju s pluralizmom, ki je vezan na metaforo trga; to naj bi pomenilo, da izhaja iz

organiciističnega pojmovanja družbe (str. 14, str. 216). Hkrati pa to svojo trditev relativizira z ortodoksnimi marksistično obarvanimi ekskurzi o blagovni formi, o privolivi korporativizma v tržno družbo in njegovi "prokapitalski strategiji" (str. 16-17, str. 214). Tako je neokorporativizem izpostavljen navzkrižnemu ognju iz liberalne (pluralistične) in marksistične smeri. Avtorja zelo moti kontinuiteta pojma, sprašuje se, zakaj niso teoretiki, ko so opisovali rastočo moč organiziranih interesnih skupin in njihovo pritegnitev v politično odločanje v okviru liberalnih demokracij, uporabili drugega pojma, ne pojma neokorporativizem. Morda je ta kontinuiteta na ravni poimenovanja res moteča, toda to velja tudi za druge zelo pogosto uporabljane pojme. Vzemimo pojem demokracije. Poznamo starogrško polis demokracijo, ljudsko demokracijo (navsezadnje se je bivša Vzhodna Nemčija imenovala Nemška demokratična republika), samoupravno demokracijo, reprezentativno (liberalno) demokracijo. Ali med njimi ni razlik, in to bistvenih? In če se zdaj vrnemo k naši diskusiji, kakšna bi utegnila biti podobnost med, denimo, avtoritarnim (celo fašističnim) korporativizmom Musolinijeve Italije in nemškim ali švicarskim neokorporativizmom po drugi svetovni vojni, pa do dandanes? Lukšičevo brisanje razlik se mi zdi popolnoma zgrešeno in neutemeljeno. V literaturi, tudi tisti, ki jo je predstavil avtor, komajda najdemo taka skrajna stališča. Omeniti velja, da nekateri avtorji namesto neokorporativizma (ali demokratičnega oz. družbenega korporativizma) uporabljajo tudi druge pojme: pojme socialno partnerstvo, koncentrirana akcija, sistem kolektivnih (tripartitnih) pogajanj, pogajalska demokracija.

2.

Vztrajanje pri takem izhodišču (da se neokorporativistični aranžmaji v bistvu ne razlikujejo od tradicionalnega, stanovskega ali avtoritarnega korporativizma) lahko privede samo do trditve, da sta liberalna demokracija in neokorporativizem dve nekompatibilni načeli družbene oz. politične organizacije. Lukšič je v tem pogledu precej nejasen, na nekaterih mestih poudarja nekompatibilnost, na drugih pa to relativizira. Naj navedem eno od njegovih bolj strukturiranih ugotovitev: "Ravno tako kot liberalizem konceptualno ne gre skupaj z demokracijo, tudi korporativizem načelno nasprotuje obema. Hkrati pa združitev načelno nezdružljivih konceptov liberalizma in demokracije v praktično delujočih političnih sistemih priča o tem, da se sedaj podobno dogaja s korporativizmom in da gre samo še za to, da ta proces tudi pripoznamo in poimenujemo. Sodobni liberalno-demokratski politični sistemi so postali liberalno-demokratsko-korporativni sistemi" (str. 180). Ta ugotovitev - tu bi pustil ob strani trditev, da se demokracija in liberalizem konceptualno izključujeta - seveda ne gre skupaj s trditvijo o nesprenemljivi naravi korporativizma. Avtoritarni korporativizem, ki negira strankarski pluralizem in ne prizna avtonomije interesnih skupin, nikakor ne more biti v simbiozi z liberalno-demokratičnimi načeli. To pomeni, da dodatek neo k pojmu korporativizem vendarle kaže na novo, modernim demokratičnim sistemom prilegajočo se vsebino. Avtor obširno in za bralca poučno predstavi reakcije (neo)pluralistične šole na fenomen sodobnega (neo)korporativizma in teoretike, ki so utemeljevali ta koncept. Mimogrede naj omenim, da gre pri tej šoli za povezovanje (poliarhične, kot pravi Dahl) demokracije z obstojem avtonomnih in med sabo konkurenčnih interesnih skupin, ki tekmujejo za člane, vire in vpliv na vladno politiko (glej str. 82). V nasprotju s korporativnim interesnim predstavištvom nastopajo zgolj kot "skupine priiška" (pressure groups). Iz avtor-

jeve predstavitve pa je razvidno, da se je diskusija oz. polemika končala na spravljiv način (str. 209). Tako eden od kritikov neokorporativizma (Marin) ugotavlja, da obstaja večja podobnost med pluralizmom in liberalnim korporativizmom kot med liberalnim korporativizmom in starim korporativizmom (str. 75). Zato tudi razvija idejo kontinuuma, kjer je na enem polu korporativizem, na drugem parlamentarizem, v sredi pa pluralizem. Drugi so spet v tem duhu predlagali zamenjavo pojma (neo)korporativizem s pojmom korporativni pluralizem (str. 76). Eden od bolj znanih avtorjev (Cawson) vendarle spozna, da sta pluralizem in korporativizem idealnotipska pojma ter da obstaja na kontinuumu, na katerem pomenita nasprotna pola, cela vrsta "fenotipov". Že M. Weber je opozarjal, da se idealnih tipov ne sme zamenjevati z realnostjo, so le pripomoček za detekcijo in formulacijo raziskovalnih problemov. Kdor na to pozabi, se zaplete v normativizem in teoretski purizem in mu ni mar za bolj empirično zasnovane "teorije srednjega dometa" (Merton). Nekaj takega se mi zdi, da lahko rečemo za del avtorjev, ki jih navaja Lukšič in na katerem se sklicuje. Pa tudi sam je pod tem vplivom, zlasti tam, kjer govori o vsebini in obliki. Naj ga citiram: "Korporativizem je doktrina, ki v nasprotju z demokracijo ne temelji na formi, temveč na vsebini" (str. 217). To je močna poenostavljena in skrajno "idealnotipska" trditev oz. opredelitev, ki v realnosti nima pravega korelata. Po Sartoriju sta že doktrina in praksa demokracije vnesli nekaj vsebine v liberalizem (ali drugače: nekateri liberalni teoretiki so v tem videli vnašanje "vsebine", populizma itd).

Res je, da (neo)korporativizem vnaša nekaj vsebine ali substance (materialne racionalnosti, bi rekel Weber) v sistem čiste liberalno-demokratsko ureditve, vendar je v tem selektiven in ne prestopi določenih mej, denimo, ne postavlja zahteve po odpravi parlamentarnega načina odločanja in "delanja" politike. Drugo vprašanje pa je, ali demokracija res temelji (zgolj) na obliki in kako to razlagati. Po mojem mnenju bi bila najbolj ustrezna razlaga, da **formalna demokracija ne prejudicira vsebine** (denimo interesov le ene družbene skupine ali njenih predstav o politični ureditvi) in, da temelji na izdelani proceduri (pravna država) ter ne dopušča, da bi vsebina prevladala ali da bi v njenem imenu odpravili proceduro in obliko. Kakšna pa bi bila demokracija oz. politika brez interesov (vsebine)? Ameriški politični sistem ima zelo malo korporativističnih prvin, pa tudi malo prvin socialne države oz. države blaginje, pozna pa lobiranje in poklicne lobiste. Vprašanje je, ali je bolj demokratičen (pluralističen) od švicarskega ali švedskega modela z močnimi prvinami neokorporativizma in socialne države (oba ta elementa pa sta, kot ugotavlja Lukšič, tesno povezana). Neokorporativizem bi bil neskladen z liberalnim pojmovanjem (formalne) demokracije, če bi čez vse meje razširil pristojnosti bolj ali manj institucionaliziranih tripartitnih organov (ali ekonomsko-socialnih svetov, kot se zvečine imenujejo) ali drugih zunajparlamentarnih oblik uglaševanja interesov in prevzel tudi tiste naloge, ki jih opravlja parlament. Ali pa če bi resno ogrozil avtonomijo interesnih organizacij. Vendar se to ni nikjer zgodilo. Zato lahko neokorporativizem živi v simbiozi z demokratičnimi načeli in institucijami. Z drugimi besedami: "vsebina", ki jo prinaša ne ogroža ali dezavvirira (demokratične) oblike in procedure.

Na dlani pa je, da ima lahko v posebnih okoliščinah močna navzočnost neokorporativističnih aranžmajev druge negativne ali nezaželene učinke, lahko pelje v "rent-seeking society", ko interesne skupine preplavijo državo s svojimi zahtevami (o tem govori teorija "preobremenjene" vlade ali države). S tem v zvezi naj opozorim na Lukšičevo mnenje, po katerem naj bi se na Zahodu krepil pomen funkcionalnega zastopništva (angleški povzetek knjige, str. 237). Če je s

tem mišljen centraliziran sistem kolektivnih, tripartitnih pogajanj ali t.i. makrokorporativizem, potem ta informacija ne drži čisto ali le deloma drži. Analitiki, ki se s tem pojavom ukvarjajo v zadnjih letih, ugotavljajo, da se zmanjšuje vloga makrokorporativističnih aranžmajev in da je razviden trend v smeri mikro- in mezzokorporativizma. To pomeni, da se kolektivna pogajanja decentralizirajo, da se država nekako umika in da pogajanja in dogovori potekajo na ravni podjetja ali branže.¹ V nekaterih državah, zlasti Avstriji, pa ostajajo pri starih oblikah. S tem bi rad poudaril troje. Kot prvo, pojav in pomen neokorporativizma sta vezana na ciklična gibanja, politična in ekonomska, povezana sta s politično barvo vladnih kabinetov (Reagan in Thatcherjeva sta bila nasršena do korporativnih oblik), konjunkturo ali krizo v gospodarstvu, trenutno prevladujočimi ekonomskimi in političnimi doktrinami ipd. Ne moremo ga obravnavati kot neko konstanto ali statično tvorbo, ki v **nespremenjeni** obliki desetletja sooblikuje politično podobo neke države. Kot drugo, nastopa v različnih intenzitetah. Lembruch (eden od najpomembnejših avtorjev s tega področja), podobno kot Wazarden razlikuje med močnim, srednje močnim in šibkim korporativizmom. V eni ali drugi obliki ali intenziteti je (bil) navzoč praktično v vseh zahodnoevropskih družbah. Kot tretje, ne nastopa, kot sem že omenil, le v "klasični" obliki tripartitnih svetov ali komisij na državni ravni, temveč tudi na podjetniški in branžni oz. sektorski ravni (npr. na področju kmetijske politike). Tu bi lahko omenili tudi vlogo, ki jo ima po korporativnem načelu oblikovan senat ali drugi dom parlamenta (pri nas državni svet), ki je značilnost - s tem nas Lukšič podrobno seznanil - Bavarske, Republike Irske in Slovenije.

3.

Kaj nam Lukšičeva knjiga pove o primernosti ali neprimernosti neokorporativizma za slovenske "tranzicijske", "postsocialistične" razmere? Avtor govori o "korporativni usmerjenosti slovenske politike v celotnem dvajsetem stoletju" (str. 207). Ugotavlja, da se ta usmerjenost v zadnjih letih krepi (str. 206-208), in pravi, da imamo pri nas opravka s korporativnim pluralizmom. Spet skuša to predstaviti kot nasprotje ali oviro liberalnemu pojmovanju demokracije, čeprav je v pregledu diskusij med pluralistično in neokorporativistično šolo spoznal, da je to dokaj običajna kombinacija. Da se razbrati, da tega trenda nekako ne podpira. Vprašanje pa je seveda, ali ga pravilno ugotavlja in razpoznava. Nekaj primerov, ki jih bom navedel, navaja na sklepanje, da se da njegove teze in interpretacije brati na različne načine. Vzemimo predgovor, ki prihaja izpod peresa Leva Krefla. Ta ugotavlja, da pri nas "prevladuje liberalna doktrina" (str. 9) in napoveduje, da bo (neo)korporativizem - da se razbrati, da zaradi problematičnosti ali enostranskosti omenjene, to je liberalne doktrine - v bližnji prihodnosti pridobil veljavo. To je teza, ki (implicitno) nasprotuje Lukšiču, ki ugotavlja prežetost slovenske politike s korporativizmom. Na temelju analiz v knjigi Liberalizem versus korporativizem Boris Jež (v sobotni prilogi Dela, 13. avgust 1994, uvodnik) spoznava, da bi bil v predliberalni družbi, kamor prištevata Italijo in Slovenijo (moram reči, da trditve o Sloveniji kot predliberalni družbi pri Lukšiču nisem našel), korporativizem "ovira družbenega razvoja". To je temeljno sporočilo, ki ga je omenjeni novinar povzel iz knjige.² Podobno trdi Milan Zver, ki je napisal recenzijo Lukšičeve knjige v Delu (6. oktober, str. 14), pri tem pa še radikalizira nekatere izjave o nekompatibilnosti in pravi, da bi se naslov moral glasiti Demokracija (ne samo liberalizem) versus korporativizem. V recenziji tudi ugotavlja, da bi komuni-

zem preživel, če bi uporabil korporativistično politično tehnologijo, na srečo pa mu to ni bilo dano, zato imamo zdaj demokracijo. Spet trditev, ki nasprotuje Lukšičevemu zatrdjevanju, da smo imeli samoupravni korporativizem oz. korporativizem par excellence v obdobju samoupravnega socializma.

S tem sem hotel demonstrirati na začetku omenjeno "izmuzljivost" Lukšičevih izvajanj in njegova premalo "izbalansirana" in izostrena stališča. To je tudi vzrok za različna, tudi nasprotujoča si mnenja ljudi (tudi na bazični terminološki ravni ni soglasja), ki so že brali to knjigo. Sam sprejemam, da to moje branje ni bilo najbolj ustrezno, seveda, če bi mi kdo to dokazal - knjige se pač piše zato, da se o njih govori. Škoda. Pred nami je knjiga sicer kontroverzne narave, toda napisana z ambicijo in znanjem. Morda bo avtor našel čas za ponovni premislek o nekaterih spornih in protislovnih tezah in mnenjih, pri tem bi mu namignil, naj se konzultira z dvema avtorjema: klasikom Durkheimom (v čigar teoriji ima korporativizem oz. t.i. solidarizem kar se da pomembno vlogo) ter sodobnikom, zastopnikom sistemske teorije Willkejem. S tem opozarjam na sociološke razsežnosti obravnavane problematike: **uganka demokratičnega korporativizma³ ni v primitivni metafori telesa, temveč v sofisticiranem načelu heterarhičnega omrežja. Neokorporativistične aranžmaje je treba pojmovati kot intermediarne oblike "refleksivne" sistemske kordinacije ("koncertacije") med različnimi akterji in podsistemi v modernih, kompleksnih in demokratičnih družbah. Torej ne "demokracija ali liberalizem versus korporativizem", temveč demokracija kot prvi pogoj za socialno partnerstvo in kocertrirano akcijo.**

Frane Adam

OPOMBE

1. Navajam tri tekste: Schmitter, P., (1992), "Consolidation and Interest System", *American Behavioral Scientist*, št.4-5; Ferner, A., Hyman, R., (1992), *Industrial Relations in the New Europe* (uvodna študija), Blackwell; Gobeyn, M.J., (1993), "Explaining the decline of macro-corporatist political bargaining in advanced capitalist societies", *Governance*, št.1.

2. Mnenje o škodljivosti neokorporativizma pri nas je zelo površno. Moja pozicija je taka: nisem decidiran in brezpogojen zagovornik te doktrine, skušam pa analizirati in predvideti pozitivne in negativne učinke implementacije te doktrine v specifičnih slovenskih razmerah, glej: Adam, F., (1994), "After Four Years of Democracy: Fragility and Stability", posebna številka *Družboslovnih razprav*, št.15-16. Opozorjam na nedavno izdano knjigo **Strateško usmerjanje gospodarstva** (ZPS; 1994), ekonomista M. Jakliča, v kateri govori o demokratičnem korporativizmu in njegovi pozitivni vlogi v doseganju konsenza za strateške odločitve in stabilnost v slovenski družbi (zlasti poudarja ekonomski pomen mikrokorporativizma). Omeniti moram tudi, da bosta v kratkem izšli dve publikaciji, ki se bosta ukvarjali s to problematiko, **Družboslovne razprave in Časopis za kritiko znanosti**. Morda se bodo po tem izzidu zbistrila naša obzorja.

3. Pojem demokratični korporativizem dosledno uporablja P. Katzenstein (glej knjigo **Corporatism and Change**, Cornell University Press, 1984). Njegove študije so še posebno pomembne, ker v tej zvezi upošteva parameter, ki je za nas zelo pomemben, namreč majhne države oz. majhne družbene sisteme, ki so izvozno naravnani (glej njegove analize Švice in Avstrije).